

KANYARGÓS UTAKON

– *Székely Ferenc beszélgetése a 89 éves Jakab Sámuel
talajtanossal, földrajzi szakíróval –*

– *Szásznádason, az egykor zömében szászok lakta faluban született. Mit kell tudnunk a faluról?*

– Segesvártól 20 kilométerre fekszik északi irányban, a Marosvásárhely–Brassó főút mentén, a Székelyföld peremén. Jelenlegi román neve Nadeș, de volt Nadeșul Săseșc, Nădașul Săseșc és Nadeșa is, szászul Sächsisch-Nadesch. Első írásos említése, *Terra Nadas*, 1301-ből maradt fenn. Határa dülőnevei és régi temploma alapján nagy valószínűséggel állítom: szülőfalumat szászok alapították, akik 1160 körül II. Géza hívására telepedtek Erdélybe. 1224-ben II. Endre nagyfokú autonómiát, különös kiváltságokat biztosított az erdélyi szászoknak. A napjainkban is jó állapotban lévő, 1475 körül épített, erődített templomot egy korábbiak a helyére emelték. Az 1470-ben öntött nagyharangján a következő felirat olvasható: *MCCCCLXX – helf Got, Maria berot (1470 – Isten segítsen, Mária áldjon)*. Nádason 1650-ben a szászoknak már szervezett felekezeti oktatásuk volt. Különös privilégiumukkal, autonómiájukkal hét évszázadon át okosan sáfárkodtak, egészen 1945 tavaszáig. A II. világháború vége azonban nekik nem békés életet, hanem hosszas kálváriát hozott. Kollektív bűnösség vádjával a 17–35 év közötti nőket és a 17–45 év közötti férfiakat kényszermunkára hurcolták a Szovjetunióba. Most is magam előtt látom, amint a nádasiakat – köztük 114 hajadont – gyalogosan, csendőri kísérettel elindították a segesvári vasútállomásra, ahol marhavagonokba zsúfolva elszállították őket az ukrainai Donbász szénbányáiba és az Uralon túli Magnyitogorszk környéki kohászatokba. Akkor láttam édesapámat először könnyezni. Négy nővéremre gondolhatott; barátnőik, korábbi játszótársaik a 114 hajadon között voltak.

– *Hogyan alakult a falu nemzetiségeinek számaránya?*

– Az első román családok a 17. század hetvenes éveiben, talán 1673-ban jelentek meg a faluban. Egy 1805. június 31-én készült kimutatásból még az derül ki, hogy a 40 szásznádasi fő- és köznemes

mintegy 200 alattvalója, jobbágya és zsellére között egyetlen román sincs, s 8 magyar kivételével, csak szászok vannak. Az 1848-as fiskális összeírásban már 38 ortodox román család szerepel: 2 libertinus – a pap és a kántor –, 16 kurialista (egytelkes, jobbágytalan nemes), 2 jobbágy és 18 zsellér.¹ Az 1910-es népszámlálás szerint szülőfalum összlakossága 1519 volt: 908 szász (59,78%), 366 román (24,09%), 147 magyar (9,68%) és 98 cigány (6,45%). Gyermekkoromban, a múlt század '30-as éveiben, alig változott számbelileg a lakosság, némi eltolódás csak a nemzetiségek tekintetében volt észlelhető. 1951-ben, amikor véget ért az elhurcolt erdélyi szászok szovjetunióbeli kényszermunkája, két lehetőség közül választhattak: hazajönnek szülőföldjükre, vagy Nyugat-Németországba mennek. Sokan az utóbbi mellett döntöttek. Ez is egyik oka annak, hogy az 1977-es összeíráskor már 645-re csökkent a nádasi szászok lélekszáma. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy néhány évvel később a román és a német állam szerződést kötött, amelynek értelmében, 10 000 márka fejpénzért Románia kiengedi a szászokat. Elkerülhetlenné vált a tömeges kivándorlási láz, a románok meg ujjongtak a hátrahagyott beépített örökségnek. Az 1992-es összeíráskor az 1119 nádasi lakosból alig 42 idős személy volt szász (3,75%), 2018-ban már csak egy, román 599 (53,53%), magyar 275 (24,57%), cigány 202 (18,15%). Szülőfalum ma már csak nevében szász.

– *1945 után, amikor megtörtént a nagy Szovjetunióba való deportálás, a román állam a Nyugati-Érchegységéből román ajkúakat hozott a faluba, azokat telepítve be az üresen maradt házakba. Hogyan emlékszik erre?*

– Erzsébetvároson voltam második gimnazista; amikor hazamentem húsvéti vakációra, a nádasiakétól eltérően hangzó román beszédet hallottam, s láttam a másképpen öltözött embereket. A szüleim világosítottak fel, hogy Bucium (Bucsony) környéki mőcokat telepítettek a faluba az elhurcolt szászok helyébe, beköltöztették azok házaiba, megkapták földjeiket; az otthon maradottakat a nyári konyhába, a mellékházakba kényszerítették. Mintegy 30%-al megugrott a falu addigi román lakosságának a számaránya.

---

1 Marosvásárhelyi Állami Levéltár. Küküllő Vármegye Iratai, 1234. sz. dosszié.

- *Mit kell tudni a szásznádasi magyarokról, mikor és honnan kerültek a szászok közé?*

- A 19. századig a főnemesek közül az Aporoknak, Bethleneknek, Danieleknek, Dézsieknek, Kendeffyeknek, Kornisoknak, Mikeseknek, Rhédeyeknek és Vassoknak voltak birtokaik a szásznádasi határban. Udvarházaik némelyike átalakítva ma is áll, de persze nem a leszármazottak lakják. Ők nem voltak a falu állandó lakosai. További 31 magyar köznemesnek volt földje Nádason, de közülük sem lakott valamennyi a faluban. A kevés nádasi magyarság többi része a közeli székely falvakból: Székelyvéckéről, Székelyszállásról, Magyarzsákdóról, Pipéről került a faluba valamikor a 17. század után, többnyire a 19. század folyamán.

- *Mondana néhány szót Kemény János erdélyi fejedelem szájhagyomány szerinti szásznádasi sírjáról?*

- Kemény János serege a Segesvár közeli Nagyszőlősön (ma Kemény-nagyszőlős) 1662. január 23-án megküzdött Apafi és Kucsuk (Kücsük) Mehmed jenői bég csapatával. A fejedelem, a mai napig tisztázatlan körülmények között, a csatában eltűnt. Állítólag, miközben rohamra vezette katonáit, leesett a lováról, és saját lovassága taposta agyon. Léteznek azonban ettől eltérő vélemények is. A fejedelem eltűnésének körülményei körül csak egy biztos: a bizonytalanság. Történeiszek szerint azt sem lehet tudni, hol van a sírja. Ezzel összefüggésben említtem a szásznádasi szájhagyományt. Az 1891-ben született édesapámtól hallottam gyermekkoromban, hogy Kemény János erdélyi fejedelem ugyanabban a nádasi Vass-kriptában nyugszik, amelybe az 1877-ben meghalt Dersy Ballok Honoráta Mária dédanyámat, az 1880-ban elhunyt dédapámat és az 1916-ban elhalálozott nagyapámat helyezték örök nyugalomra. Szülőfalum öregjei egyszerűen csak *kriptának* nevezték a mai ortodox temető közepe táján található, ma már gondozatlan, fűvel, gazzal benőtt, újabb sírokkal körülvett halmot, amely alatt – szerintük – Kemény János fejedelem nyugszik. Amikor megnyitották a kriptát, hogy abba elhelyezzék nagyapám koporsóját, az előtér falán egy kard csüngött. A szájhagyomány szerint ez volt a fejedelem fegyvere. Jóval később, amikor Szásznádas első írásos említésének 650. évfordulóját ünnepelte, Dan Liviu iskolaigazgató,

vezérszónok fontos történelmi tényként említette – románként is büszkén vallva –, hogy Kemény János, Erdély egykori fejedelme, nádasi földben pihen. Szólt arról is, hogy 1916-ban, nagyapám halálakor nyitották fel utoljára a kriptát, s a temetésen jelenlévő édesapja, egykori aljegyző, látta a falon csüngő kardot. Magam is jelen voltam az évfordulós ünnepségen, az ott elhangzottak csaknem szó szerint egyeznek az apámtól hallottakkal. Vajon történészeink ne tudnának arról, amiről a szásznádasiak tudnak?!

– *Ön mivel tudja ezt alátámasztani?*

– Bármennyire kerestem a szájhagyomány valódiságát igazoló írásos nyomokat, eddig semmit sem találtam. De nézzük a tényeket! Tény, hogy az ortodox sírkert közepén van egy enyhe emelkedés, amelynek helyén gyermekkoromban, 70-80 évvel ezelőtt, még tisztán kirajzolódott a kripta formája és a bejárati rész. Amikor a Vass-kriptát készítették, még nem létezett az ortodox sírkert, ugyanis az első román család a 17. század utolsó éveiben került Nádasra. A mai temető területe főnemesi családi kert vagy park lehetett, feltehetően a Csávási Vass dinasztiaé. Dédanyám anyai ágon Vass leány volt, édesanyját Csávási Vass Polixeniának, nagyapját pedig Csávási Vass Sámuelnek hívták. Ez megmagyarázza, hogy miért helyezhették Jakab dédszüleimet és nagyapámat a Vass-kriptába. Tudjuk, hogy a sírkert legkorábban a 17. század végén, 18. század elején alakulhatott ki, addigra a kriptának már léteznie kellett, ugyanis nem épülhetett az ortodox temető közepébe. Különben a sírkertben nem is található a 19. századinál régebbi sírkő. Feltételezem, hogy a szásznádasi főnemesi családok némelyike a fejedelem híve volt; tagjaik közt akár segédjei is lehettek, akik gondoskodtak arról, hogy uruk holtteste méltó helyen kerüljön örök nyugalomra. Erre legkézenfekvőbbnek a szomszédban lévő szásznádasi birtokuk röge kínálkozott. E korábbi feltételezésemet látszik valószínűsíteni (igazolni?) Auguste de Gerando *Erdély és az erdélyiek* című könyvének a 384. oldalán olvasható néhány sora: „Kucsuk pasa legkedvesebb barátja is meghalt a csatában. Kucsuknak rendkívül fáj a veszteség, és megesküdött, hogy ha megtalálja Kemény holttestét, megnyúztatja, és szalmával kitömve végighordozza egész Erdélyben. Meg is tartotta volna a szavát, ha nem temette volna el titokban Keményt az egyik rokona, Bethlen Ferenc”. Itt megjegyzem,

hogy Gerando téved: Bethlen Ferenc akkor már nem élt, 1653. június 15-én meghalt. Inkább Bethlen Farkas – Bethlen Ferenc és Kemény Kata, a fejedelem húgának 23 éves fia, aki részt vett a csatában – temethette el titokban fejedelem nagybátyját. Lám mégis van egy elfogadható fogódzó, ami alátámasztani látszik a szájhagyomány valódiságát.

– *A falu jeles szülöttei között említenek két német nevű úriembert is.*

– Igen, egyikük Georg Friederich Marienburg, jelentős germanista nyelvész, történész, 1848–1881 között nádasi szász pap volt, de ő nem a falu szülöttje. A fia, Franz Friederich Fronius botanikus, etnológus viszont igen.

Náluk is jelentősebb volt azonban a Szásznádashoz tartozó Pipén született Gyulai Zoltán (1887, Pipe – 1968, Budapest), az egykori unitárius kántor 11 gyermeke közül a másodszülött, nemzetközileg elismert fizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja, Kossuth- és Állami-díjas, iskolateremtő tudós. Portrészobrát 2000-ben avatták fel a Magyar Tudományos Akadémián, a pipei unitárius templomban márványtábla őrzi emlékét.

– *Mondjon néhány szót a családjáról is.*

– Anyai ágon a Székelykeresztúr melletti Szentábraháma nyúlnak vissza gyökereim. Apai ági felmenőim Homoródalmásról származnak, de ma már csak a falu határában található *Jakab vésze* és a *Jakab útja* őrzi emléküket. A székelyek között meglehetősen gyakori „*Jakab családnevet kétséggel a Jakab keresztnévből vették, mely a XIII–XV. századbeli oklevelekben ily kifejezési alakban: Jacobus filius Becz, vagy filius Mike alakban fordul elő. Az 1394-ben, az erdélyi köztartományi gyűlés ítéletlevelében szintén ez eset fordul elő, mely szerint Szomordok-telek földje Almási László fiának, Jakobnak lett odaitélve – kitől származnak az almási Jakobok, később pedig – lak- vagy birtokhelyök szerint – bögözi, szentlelki, csik-szentmártoni, középlaki, rákosdi és szent-gericzei Jakoboknak nevezettek*”². Az 1602-es Basta-féle összeírásban szereplő Jakab Péter nevű ősöm a legkorábbi, akiről írásos emlékem van. Az ő utódai Homoród-szentmártonba és Gyepesre kerültek, s onnan pedig a Nyikó mentére.

---

2 Nagy Iván: *Magyarország családjai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. V. kötet.* Pest, 1859. Kiadja Ráth Mór.

Jakab János, gyepesi ősöm, 1679. április 16-án kapott Apafi Mihály fejedelemtől *címeres nemeslevelet*. Apai felmenőim attól kezdve használták a Homoródalmási előnevet.

A Nyikó menti Tordátfalván, Jakab János oskolamester és Kiskadácsi Marosi Márta fiaként született 1804-ben, az ugyancsak Homoródalmási Jakab János nevet viselő dédapám, aki marosvásárhelyi ügyvéd, széki hites táblabíró, marosvásárhelyi háztulajdonos, a Bolyaiak családi ismerőse volt. A 19. század második felében szerzett birtokot Szásznádason, de csak élete utolsó időszakában költözött oda, ott is halt meg 1880-ban. Kora elismert jogásza volt. A *Stylianarium nonnulla styliorum curialium exempla (A törvénykezés rendén elő forduló stylusok magyarázatáról és elosztásáról)* című könyvének második, 1838-as, bővített kiadása megtalálható a marosvásárhelyi Teleki Tékában. Fia, ifj. Homoródalmási Jakab János nagyapám, ügyvédi diplomája megszerzése után, tehát 1865-nél nem korábban költözött Szásznádasra, amely 1722–1876 között járási székhely volt, 16 falu tartozott hozzá. Ő volt a járás utolsó főszolgabírója. Dédapám a nádasi birtokát és bennvalóját végrendeletileg nagyapámra hagyományozta, aki 1877-ben párbajban megvakult, és így élt 1916-ig. Halála után a birtokot és bennvalóját az 1891-ben született Jakab Sámuel édesapám örökölte, aki a hatodik gimnáziumi osztály befejezése után abbahagyta a tanulást, hogy a megvakult, tehetetlenné vált apja mellett segítse édesanyját a gazdaság irányításában. Édesapám már kora gyermekkoromtól kemény munkára fogott engem is. Tizenkét évesen szántottam, tizenhat évesen a napszámosokkal egy sorban kaszáltam. Nem egyszer mondta féltve óvó édesanyámnak: „Tán nem ablakdísz-virágot akarsz nevelni belőle? Hadd szokja meg idejében az élet nehézségeit! Ki tudja, mit szán neki a jövő?” Milyen igaza volt!

Feleségem Varga Éva, természettan- földrajz szakos tanár, hatvan éve vagyunk házasok. Két fiunk született: András villamosmérnök, környezet-szakmérnök, Zoltán építőmérnök. Sportoltak, versenyszerűen úsztak, vízilabdáztak. Magyarországon élnek, három unokánk és egy dédunokánk van.

- *Erzsébetvároson, a járási székhelyen kezdte a gimnáziumot, majd a marosvásárhelyi 2-es számú fiúliceumban (a mai Bolyai Farkas Elméleti Líceum) fejezte be. Milyen emlékei vannak a két iskoláról?*

- Szülőfalumban nem volt magyar iskola. Édesapám szerette volna, ha az elemi német nyelvű felekezeti szász iskolában járom ki, ott azonban kétévanként indítottak osztályt. Az iskolába csak akkor lehetett beiratkozni, ha szeptember elseje előtt betöltöttem a hetedik életévedet. Novemberi lévén, csaknem nyolcévesen lehettem első osztályos, de abban az évben a szászok éppen nem indítottak osztályt. Még egy esztendő kellett volna várnom, majdnem 9 éves koromig. De szüleim nem vártak, beíratk a román nyelvű állami iskolába. Itt fejeztem be a négy elemi 1943-ban. Szülőfalum a kettészakított Erdély déli részéhez, Romániához tartozott, ahol csak két magyar középiskola volt: a nagyenyedi református kollégium és a brassói római katolikus líceum. Enyeden abban az évben, valamilyen oknál fogva, nem indítottak I. osztályt, Brassóban pedig unitárius vallásom miatt nemkívánatos voltam. Így az erzsébetvárosi Timotei Cipariu Líceumba felvételiztem, természetesen románul. Nem éreztem semmi hátrányát a falusi iskolás előéletemnek. Az osztályban egyedül voltam magyar, mégis végig az éltanulók között tanyáztam. Némi nehézséget csak az 1948-as tanügyi reformkor éltem át. Kilenc évi román osztályba járás után – édesapám nem minden ok nélküli aggodalma ellenére – magyar tannyelvű iskolába merészkedtem felvételizni, a marosvásárhelyi Református Kollégiumból a 2-es számú Magyar Tannyelvű Fiúliceummal vált tanodába. Életem legszerencsésebb lépésének tartom, hogy akkor nem hallgattam a jóságosan szigorú apám aggódó intelmére. Kiváló tanárok, jó osztálytársak segítettek magamba szívni a több évszázados iskola különleges szellemét. Lelket nemesítő, csodálatos három éven át tanultam anyanyelvemen, s ezt még az sem árnyékolta be, hogy az osztályharc éleződése miatt XI.-es, végzős osztályos koromban már nem élvezhettem az intézet bentlakása nyújtotta előnyt. Az iskola szellemére jellemzően maga az igazgató szerzett nekem kintlakást, ahol egy nehéz felfogású kisiskolás tanításáért teljes ellátást kaptam a jómódú szülőktől.

- *Húszévesen, 1951-ben érettségizett, de csak később, 1955-ben került a kolozsvári egyetemre. Miért?*

- Valóban, '55-ben iratkoztam be a kolozsvári Victor Babeş Tudományegyetemre, mert ott volt az a szak, amelyet választottam. Hogy miért kerültem későn az egyetemre? Mert „egészségtelen” voltam. Úgy értem, származásilag. Ugyanis apám kulák volt, tehát akkori értelmezés szerint kizsákmányoló, osztályellenség. Nem volt keresnivalóm az egyetemen. Tanító sógorom közbenjárásával a mezősámsondi általános iskolához kerültem, ahol szaktanár hiányában román nyelvet tanítottam 1952 májusáig, amikor megkaptam a katonai behívót 3 éves munkaszolgálatra a lupényi szénbányászati vállalathoz. Ezt a „röpke” időt később megtoldották még egy negyed évecskével, mert közben a minket felváltandó újoncokat három hónapi mezőgazdasági munkára irányították. Így a lupényi föld alatti „szanatóriumban” és fölötte 39 hónapot „tölthettem”. Mivel nem tudtam, mit tartogat számomra a jövő, igyekeztem majdani megélhetésemre is gondolni. Katonáskodásom ideje alatt hathónapos tanfolyamon kitanultam a villanyszerelői szakmát, és esti szakon elvégeztem egy egyéves mesteri iskolát. Mindvégig sportoltam, röplabdáztam és bírói jogosítványt szereztem. Ezek ellenére egy pillanatig sem mondtam le az egyetemi továbbtanulási szándékomról. Leszerelő kiskönyvembe ezt írták: *Leszerelt kiképzetlen baka ranggal*. Időközben az egyetemi felvételen enyhültek a származási feltételek. Az éppen soron levő felvételi vizsga idején még három hét volt hátra a katonáskodásomból. Elkérezkedtem feletteseimtől, s szürke munkaszolgálatos „katonafrakkbán” jelentem meg Kolozsváron a vizsgabizottság előtt. Hidrológiára felvételiztem, de tanévkezdéskor már a természeti földrajz szakon találtam magam.

- *Milyen tantárgyakat oktattak a szakon?*

- Földtan, ásvány- és kristálytan, felszínalaktan (geomorfológia), hidrológia-oceanográfia, éghajlat-időjárásban, talajtan-talajföldrajz, növény- és állatföldrajz, mindez megtévezve kemény csillagászatannal, matematikával, fizikával és kémiával. A négy utóbbit leszámítva, valamennyi sok természetjárást, környezetismeretet igénylő tudományág. Erre bőven adódott is alkalom, mert csak heti három napon voltak előadások, négy napot többnyire kirándulással, terepezéssel töltöttünk.

Az ötévi tanulmányi idő alatt minden tanévet hathetes nyári gyakorlattal zártunk, mialatt bejártuk az ország minden zegét-zugát. Egyedüli magyar voltam az évfolyamon, amiből még hasznom is származott: a geomorfológiát előadó tanszékvezető professzorom velem fordítottatta magyarból románra egy akkoriban nagymenő szovjet–orosz szerző 400 oldalas egyetemi jegyzetét. E munkámért a fizetség az volt, hogy nem kellett a professzorom előadásaira járnom, vizsgáznom se kellett, de a maximális jegy került az ellenőrzőmbe, s ami a legfontosabb: fordítás közben alaposan elsajátítottam a magyar szaknyelvet.

– Volt még ilyen megbízatása?

– Volt. A kontinensek természeti földrajzát előadó tanáromnak fordítottam – ugyancsak román nyelvre – gróf Széchenyi Zsigmond Afrikára vonatkozó írásaiból. Ezért a fáradságomért már komoly fizetséget kaptam, pénzben. Jól is jött, mert a származásom miatt nem lehettem bentlakó, és nem részesültem állami ösztöndíjban, csupán havi 50 lej tanulmányi érdemdíjat kaptam. Szállásomat, étkezésemet és egyéb kiadásokat óraadásból és vasárnaponkénti röplabda-bíráskodásból fedeztem. Szüleimtől nem vártam támogatást, mert a kuláksággal teljesen padlóra kerültek.

– Miből államvizsgázott?

– Harmadév végén a talajtan–geomorfológia szakirányt választottam, s államvizsga szakdolgozatomat talajterképezési témakörből készíttettem. Így már egyenes út vezetett a talajkutatói pálya felé. De hogy az út ne legyen épp olyan sima, néhány hónappal az államvizsga előtt hazaküldtek. Meg kellett győznöm édesapámat, hogy álljon be a kollektív gazdaságba, különben nem mehettem volna vissza az egyetemre. Így vált a kulákká „kiáltott” jó apám kollektivistává, én pedig az ötödév utolsó három hónapjában még állami ösztöndíjnak is „örvendhettem”!

– '59-ben nem félt attól, hogy a politikai alapon való „előszedés” alkalmával Önre is kitalálnak valamit, ami '56-tal kapcsolatos, és képesek lesznek derékba törni pályáját, vagy börtönbe vetik?

– Tudatában voltam, hogy az „egészségtelen” származásom miatt jobban figyelnek, mint társaimat. Biztos voltam abban, hogy a három,

ún. munkásfakultáson érettségizett – ilyen is volt akkoriban – párthú évfolyamtársam közül legalább az egyiket rám állították. Jóval a munkába kerülésem után meg is bizonyosodtam erről. Tehát: vigyáztam a számra és tetteimre...

– *Egyetem után két évet töltött talajkutatóként Kolozsváron, s 1962-ben Marosvásárhelyre került.*

– Kacsaringós út vezetett a révbe jutásig. Előbb egy fél tanévet tanárkodtam Szentgericén, következett egyévi földtani térképészet a kolozsvári bányavállalatnál, s csak azután kerültem igazi, szakmai felkészültségemnek megfelelő munkahelyre, a kolozsvári Területrendező Központ talajtani osztályára. Négy ilyen intézmény volt az országban, amelyeket 1951-ben hoztak létre. Munkakörük több tartományra terjedt ki, szakmailag jól átgondolt és megszervezett intézmények voltak. Ezeket később át kellett szervezni, és 1962-ben helyettük tartományi talajtani és területrendező hivatalokat létesítettek, ezekhez irányították a szakembereket. Tetszés szerint választhattunk. Nem volt nehéz döntenem! Marosvásárhelyre kerültem, ahol az újonnan létesített hivatal talajtani osztályát kellett megszerveznem. A munkatársak verbuválására csaknem teljes szabad kezét kaptam. Országosan elismert, jó csapat jött össze.

– *Mi volt a feladatuk?*

– Fő feladatunk a tartományi termőföldek tanulmányozása, feltérképezése, leltározása, valamint az új gyümölcs- és szőlőtelepítések területén a talaj alkalmasságának részletes vizsgálata és laboratóriumi elemzése volt. Húsz évig dolgoztam az osztályon, irányítottam a munkát. Közben a Bukaresti Tudományegyetem Földtan–Földrajz Karán doktoráltam.

– *Mi következett ezután?*

– Az 1960-as évek végétől tíz esztendeig tagja voltam a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen a dr. Málnási Géza vezette kutatócsoportnak, amely a gyomorrák földrajzi elterjedése kérdéskörét tanulmányozta. Az én feladatom a környezeti tényezők vizsgálata volt. Az e témakörből készült egyik tanulmányunkat bemutattam az 1971-es Európai Nemzetközi Földrajzi Konferencián. Ennek nyomán a Penn-

sylvániai Slippery Rock Egyetem, ahol ugyancsak foglalkoztak a kérdéssel, egyéves ösztöndíjat ajánlott nekem. De hát itthon ismét „egészségtelennek” minősültem... Nem élhettem a lehetőséggel. Esküszöm, nem „felejtettem” volna kint magam, s tökéletesített angol tudással talán még hasznosabbá is válhattam volna „drága hazámnak”. 1982-ben meghívtak az akkor létesült marosvásárhelyi Gyümölcsstermesztő Kísérleti Állomásra meliorációs (talajjavító) főmunkatársnak. Nyugdíjazásomig ott dolgoztam.

– *Miért jó az, ha falvanként, vidékenként tudjuk, hogyan is állunk talajösszetétel, talajgenetika, erózió, orvosi földrajz szempontjából?*

– A mezőgazdasági termelés legfontosabb munkatárgya, ha úgy tetszik, munkaeszköze a termőföld. Az emberiség talán egyik legfontosabb, feltételesen megújuló erőforrása, természeti környezetünk alkotóeleme, életterünk. Talaj nélkül nincs növényzet, nincs mezőgazdaság, nincs élelmiszer, nincs élet. Élelmiszertermékeink zöme a talajból származik. Senki sem lehet közömbös a termőföld mindenkori állapota iránt. Alapvető tulajdonsága a termőképesség, de amint említettem, csak feltételesen megújuló természeti erőforrás, ami azt jelenti, hogy a növényi termés előállításához szükséges ökológiai feltételek biztosításával termőképessége fennmaradhat, akár fokozható is. A fokozás felső határát az éghajlati viszonyok szabják meg. A csak a mában gondolkodó gazdálkodás esetén és az egyre terjeszkedő építkezések miatt rövid idő alatt elfogyhat, lepusztulhat a termőföld. Észszerű, termőképességet megőrző, jövedelmező gazdálkodás csak alapos talajismerettel lehetséges. Ezt hivatottak szolgálni a vidékenként, falvanként, gazdaságonként végzett felmérések, tanulmányok, laboratóriumi elemzések.

– *Ha már itt tartunk: mi a véleménye, mennyire felel meg a Maros és a Kis-Küküllő mente gyümölcsöskertek, gyümölcsfák telepítésére?*

– A Maros és a Kis-Küküllő mente, Bátos–Marosvécs–Görgény-szentimre–Nyárádremete–Parajd–Farkaslaka vonalától lefelé Gernyeszeg–Nyárádszereda–Erdőszentgyörgy–Székelykeresztúr vonaláig éghajlat, domborzat, talaj, kőzet tekintetében a mérsékelt égöv igen változatos; gyümölcsfésülés természetűre alkalmas. Innen tovább, nyugat felé, helyi domborzati adottságok okán, már sok a kiváló

minőségű borokat adó szőlő termesztésére is megfelelő terület (verőfényes, fél-verőfényes, enyhén meszes talajú domboldal).

- *Ha az európai termőföldet egytől tízig terjedő skálán értékelnök, milyen besorolást nyerne az erdélyi termőtalaj a termőképességet és talajtisztaságot illetően? Hol találkozunk a legideálisabb tényezőkkel?*

- Bármelyik földműves tudja, hogy egy adott termőföld nem felel meg minden növény igényének egyformán. A talaj értéke csak a (kultur)növények eltérő igényeinek megfelelően, minden növényre külön-külön számítható. A szántóterület általános értékszámát az adott tájegység négy fő termesztett növénye pontszámának számtani középértéke adja. Ezt az értékszámot a talaj mérhető, a növénytermesztést döntően befolyásoló tulajdonságai alapján, a domborzati, éghajlati, helyi időjárási viszonyok, valamint az árvíz gyakoriságának figyelembevételével számítják ki. A földértékelési pontszámokba olyan tényezőket is belefoglalnak, mint a köves- vagy betonutak, vasutak, nagyvárosok, piacok közelsége, amelyeknek igen fontos szerepük lehet a talaj tisztaságában s a föld értékének meghatározásában. Mindezek figyelembevételével igen kockázatos lenne számszerűen válaszolnom a kérdés első felére. Legfeljebb azt mondhatom: az erdélyi talajok valamivel a tízes skála közepe felett helyezkednek el. A kérdés második felére Franciaországra, Ukrajnára és az olaszországi Lombardiára voksolok.

- *Hogyan lehet megőrizni, védeni a talaj tisztaságát, termőképességét, illetve gyarapítani?*

- Mielőtt a kérdésre válaszolnék, tisztázzuk először a *termőhely* fogalmát. A *talaj*, mint fennebb már említettem, a mezőgazdaság legfontosabb termelőeszköze, munkatárgya, a növények tápanyagforrása, amely biztosítja a növények rögzítését; az *éghajlat*, az *időjárás* befolyásolja a növények fejlődését, s a kultúrnövények termesztetőségét, az elérhető hozamok felső határát; a *domborzat* megszabja a naptól jövő hő- és fényenergia, valamint a csapadék egységnyi területre jutó mennyiségét, megoszlását, a terület megközelíthetőségét, gépesíthetőségét, megművelhetőségét. E három: a *talaj*, az *éghajlat* és a *domborzat* együttesen jelenti a növények *termőhelyét*. Az ember e három tényező közül csak a talajra tud lényegesen hatni, a domborzatra kevésbé, az

éghajlatra pedig alig. Felvetődik a kérdés: mit tehetünk a termőföld jövője érdekében? Szívleljük meg a termőföld tízparancsolatát, amelyet a talajtan egyik kortárs nagy tudósa, Stefanovits Pál professzor állított össze. Ha megfogadjuk ajánlását, akkor az utánunk következő nemzedékek számára is marad termőföld. Tehát:

1. Ne ragadj el a természettől több és jobb földet, mint amennyi okvetlenül szükséges!

2. Ne engedd, hogy a víz elrabolja a termőföldet a gondjaidra bízott területről!

3. Ne hagyd, hogy a szél elhordja a földedet!

4. Feleslegesen ne taposd, ne tömörítsd a földet!

5. Csak annyi trágyát vigyél a talajba, amennyit az elvisel, és amennyit a növény kíván!

6. Csak jó vízzel öntözz, és csak annyival, amennyivel épp szükséges!

7. Ne keverj a talajba el nem bomló anyagot, hacsak nem javító céllal teszed!

8. Ne mérgezd a talaj élővilágát!

9. Órizd meg a talaj termékenységét, s ha lehet, még növeld is!

10. Ne feledd, hogy a talajon nem csak állsz, hanem élsz is!

Fogadjuk el alapigazságnak az alábbi egyszerű képletet: termesszünk mindent ott, ahol adottak a növény igényeit legjobban kielégítő környezeti tényezők, ahol számára legmegfelelőbb a termőhely. Ebből következik: ha kevés a földem, akkor azt természetek, aminek a földem adottságai a leginkább megfelelnek.

– *Több mint 100 éve, a 20. század elején volt Erdélyben a tagosítás, a kis, ún. nadrágsztyj-parcellák összevonása. Fontos volna újra tagosítani Erdély fölszabdalt, jócskán fölaprózott termőföld-bázisát?*

– Egy roppant fontos dolgot hozott szóba, a *tagosítást*. A több ezernyi apró parcella összevonása, a domborzati adottságokhoz igazodó nagy táblák és mezei úthálózat kialakítása Erdély mezőgazdaságának fejlődését, a talajtakaró megőrzésének alapfeltételét jelenti. Ez évekbe telő, bonyolult tulajdonjogi kérdéseket felvető, az érdekelt felek meggyőzését, egyetértését, beleegyezését kiharcoló munka. Érdekszövetségeket, összefogást igénylő, egyáltalán nem könnyű folyamat, de *elkerülhetetlen*.

- *Igaz-e, hogy a földnek van egy személtakarító képessége is?*

- A talaj termékenységét sokféle, ellenőrizhetetlen mennyiségű idegen anyag veszélyezteti. Különösen a savak (amelyek nedves vagy száraz állapotban rakódnak le), savképző vegyületek, szerves anyagok, valamint nehézfémek. Eredetüket tekintve lehetnek szerves és szervetlen károsító anyagok. Valamennyi két úton juthat a talaj(ra)ba: mezőgazdasági tevékenységtől független forrásokból (ipar, urbanizáció, közlekedés), és mezőgazdasági tevékenység során, a talajra jutott anyagokból. A jövőben a károsító anyagok, a hulladék mennyiségének növekedésével, a helyzet további romlásával kell számolnunk. A talaj általános, természetes tisztítórendszer, „hulladékfogyasztó”, s rendelkezik olyan sajátossággal, amely az anyagok bizonyos fajtáját ártalmatlanítani tudja. Erről a képességéről, ennek lehetőségéről a hulladékkezelés során nem szabad megfeledkeznünk! De ne feledjük azt sem, hogy e szemétemészti képessége is véges! A talaj sem egy feneketlen szemeteskosár.

- *'89-ben, szinte 60 évesen érte meg az ún. forradalom hozta változások, és aktív szerepe volt a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete (RMGE) Maros megyei szervezetének megalapításában. Mi volt a fő iránypont, célkitűzés a '90-es évek elején?*

- Elsőként vettem fel néhány mezőgazdásznak, agrármérnöknek a II. világháború után megszüntetett EMGE (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület) újraélesztésének ötletét. Néhány nap múlva, a kísérleti állomási irodámban, tíz alapító taggal megszületett a Romániai Magyar Gazdák Egyesületének Maros Megyei Szervezete. Fő célkitűzésnek a mezőgazdasági szakismeretek terjesztését tartottuk, továbbá a magyar gazdák támogatását, a kapcsolatteremtést külföldi, főképpen magyarországi szervezetekkel, szakemberekkel.

- *Kik voltak az alapító tagok?*

- Dombi Jenő, Füzi Mihály, Kiss Ernő, dr. Márkus István, Máthé László, Náznán Jenő, dr. Tamás Lajos mezőgazdasági mérnökök, Csomós Attila mezőgazdasági gépészmérnök, Sólyom Péter állattenyésztő mérnök és jómagam mint talajtanos.

- *Beszéljünk az oktatási tevékenységéről is...*

- Felsőfokú oktatói munkám 1993-ból datálódik, amikortól tíz éven át a marosvásárhelyi Dimitrie Cantemir Egyetemen talajföldrajzot és biogeográfiát adtam elő történelem–földrajz szakos hallgatóknak, román nyelven. 1994–2004 között a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Földrajz Kara magyar részlegén talajföldrajzot, -térképezést és meliorációt, a Biológia–Geológia Karon geológusoknak általános talajtant, ökológusoknak pedig ökológiai alapú talajtant tanítottam.

2001 júliusában a Sapientia Alapítvány kuratóriuma felkért, hogy december végéig állítsam össze a Sapientia EMTE Marosvásárhelyi Műszaki és Humántudományok Karon indítandó kertészmérnöki szak létesítési engedélyezéséhez szükséges dokumentációt. Jóváhagyás esete a szak irányítására is felkértek. December közepére elkészült a jóváhagyást kérvényező dosszié, és 2002 szeptemberében beindult a kertészmérnöki oktatás. Két évig irányítottam a szakot, 2002–2013 között pedig talajtant és agrokémiát tanítottam az I. éveseknek.

- *1993-ban megalakította a gödöllői Szent István Egyetem nyárádszeredai kihelyezett kertészet tagozatát, amelynek 2016-ig volt a vezetője. Miért volt szükség erre, hányan végezték el, s az itt szerzett diplomának miként veszik hasznát a kertészmérnökök?*

- Pontosítanom kell! Nem a gödöllői Szent István Egyetemről (SIE), hanem a budapesti, akkori Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemről van szó, amely csak később vált a SIE, majd a Budapesti Corvinus Egyetem részévé. A nyárádszeredai kertészmérnöki képzést sem én alapítottam, nem is az én ötletem volt. Csak megszerveztem, és 23 éven át vezettem azt, amit mások indítványoztak és rám bízta. Ennek előzményeként említem, hogy az 1989. decemberi események után halaszthatatlan szükségként jelentkezett Erdélyben az anyanyelvű felsőfokú oktatás újbóli felélesztése minden téren, hiszen kiiregedett, kihalófélben levő szakembergárdával, fiatal elitértelmiség nélkül lehetetlen korszerű, versenyképes gazdálkodást folytatni. Az erdélyi magyarság igyekezett melegebben kihasználni a változás utáni – valójában túlbecsült – lehetőséget. Már az első napokban megszületett a Bolyai Egyetem újraindításának a gondolata, ami mindmáig áttörhetetlen falba ütközik. Voltak, akik már kezdetben felismerték – ezek közé

tartoztunk mi, a Romániai Magyar Gazdák Egyesülete akkori vezetőségében tevékenykedők -, hogy nem várhatunk a romániai magyar felsőfokú oktatás teljes körű és jogú engedélyezésére. Lépni kellett! Léptünk is, a kishitűek aggályoskodása, a „nemzetföltők” riogása ellenére, mellőzve minden dobra verést. Tudtuk: olyan felsőfokú képzési formák szervezésére kell törekednünk, amelyek az adott politikai légkörben, gazdasági helyzetben megvalósíthatóak; olyan területen, ahol legnagyobb a szakemberhiány, s amely megélhetést biztosít a végzeteknek itthon, a szülőföldön. Legjárhatóbb útnak, s talán a legszükségesebbek egyikének a kertészszakember-képzés mutatkozott. Ezt ismerte fel az RMGE akkori országos vezetősége, most már tudjuk – helyesen. Mivel én voltam a szervezet oktatási felelőse, engem bíztak meg a Nyárádszeredába kihelyezendő kertészmérnöki tagozat megszervezésével, irányításával. A feladatot megtisztelőnek, igazi magyar ügynek tekintettem. Igyekeztem becsülettel szolgálni. Valamennyire talán ennek is köszönhetem a Magyar Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetésemet. Diákjainknak keményen meg kellett dolgozniuk a kertészmérnöki oklevélért. Összesen 1075 jelentkezőt vettünk fel, de csak 461-nek sikerült diplomát szereznie. Az anyaintézet nem kockáztathatta jó hírnevét azzal, hogy érdemtelenül juttat bárkit is diplomához. Végzetteinknek több mint 90 százaléka itthon maradt Erdélyben, mintegy 75 százaléka a szakmájában dolgozik, többségük igen sikeres vállalkozó.

- Számítalan szak- és ismeretterjesztő írást közölt, több hiánypótló kötete jelent meg pályafutása alatt.

- Száznál is több szakdolgozatomnak a negyede külföldi kiadványokban és konferenciás kötetekben, zömmel angol nyelven jelent meg; s persze a hazai lapokban, gyűjteményes kötetekben magyarul és románul, kis részben angolul látott napvilágot. Az ismeretterjesztő és közérdekű írásaimat – mintegy 275-öt – a hazai lapok közölték: *A Hét, Bekecsalja, Erdélyi Gazda, Erdélyi Gyopár, Falvak Dolgozó Népe, Falvak Népe, Făclia, Hargita, Hargita Népe, Igazság, Korunk, Krónika, Művelődés, Népűjság, Romániai Magyar Szó.*

Önálló köteteim: *Életünk és a termőtalaj* (1985); *Talaj és környezet* (1998); *Termőföldünk az őstelevény. Talajismertető* (2004); *Életünk forrása, a termőföld. Talajtan és környezettudomány-népszerűsítő írások*

(2009); *A szükség parancsa – Az erdélyi magyar kertészképzés szolgálatában* (2016); *10 éves a nyárádszeredai kertészmérnöki oktatás* (2003, szerk.); *Iskola a szakadék fölött – 20 éves a nyárádszeredai kertészmérnöki képzés* (2013, szerk.).

Társszerzőként jegyeztem: *Ismerjük meg a talajt* (1995); *Maros megye (Barangolás a Székelyföldön sorozat 2. kötete – 1999)*; *Mesél a múlt. Csíkjenőfalva 800 éves története* (2001). *Környezetvédelem TALA.J. Többnyelvű fogalomtár* (2004).

Egyetemi jegyzeteim: *Talajföldrajz* (1966); *Geografia solurilor cu baze de pedologie* (1977); *Biogeografie* (2000); *Talajtan* (2002).

- Zárszóként mit mondana – amit a fiatalok is megszívlelhetnek?
- Sose tévesszék szem elől: a termőföldön nem csak állnak, hanem élnek is.

Föld, 2018 (olaj, vászon, 120 x 140 cm)